

Ti, kteří odcházejí z Omelas

Ursula K. Le Guin

2003

Za burácení zvonů, jež vyhnalo vlaštovky k nebi, přišel Svátek léta do Omelas, města zářivých věží na břehu moře. Lanoví lodí v přístavu bylo ověšeno vlajkami. Ulicemi mezi domy s červenými střechami a malovanými zdmi, mezi starými, mechem zarostlými zahradami, pod alejemi stromů a kolem rozlehlých parků a veřejných budov postupovala procesí. Některá byla uhlazená: šli v nich staří lidé v dlouhých, škrobených róbách barvy slézové či šedé, důstojní mistři řemesel a rozvážné ženy, které nesly své děti a vesele si povídaly. V jiných ulicích hudba udávala rychlejší rytmus, gongy a tamburíny vířily a lidé místo chůze tančili, celý průvod tančil. Děti pobíhaly sem a tam, a jejich pronikavé výskání se vznášelo nad hudbou a zpěvem jako křížování vlaštovek. Všechna procesí postupovala křivolakými ulicemi k severnímu okraji města, kde na široké zavlažované louce, jíž se říkalo Zelená pole, chlapci a děvčata, v průzračném vzduchu nazí, se zabláčenými chodidly a kotníky, s dlouhými hbitými pažemi, před závodem cvičili vzpurné koně. Kone neměli žádný postroj, jenom ohlávku bez udidla. Hřívu jim zdobily stříbrné, zlaté a zelené pentle. Roztahovali nozdry, vzpínali se a předváděli se jeden před druhým. Jako jediná zvířata, která přijala naše obřady za vlastní, byli velice vzrušení. Daleko severozápadním směrem se tyčily hory, které zpola obkličovaly město Omelas na břehu zátoky. Ranní vzduch byl tak čistý, že sníh, který se ještě držel na vrcholcích Osmnácti štítů, hořel bílozlatým plamenem pod sytě modrou oblohou i na vzdálenost mnoha mil. Vítr vál právě natolik, aby se praporec, které vyznačovaly závodní dráhu, tu a tam zatřepaly. V tichu širých zelených luk bylo slyšet hudbu proplétající se ulicemi města, nejdřív daleko, potom blíž a ještě blíž, veselou, tichou libozvučností, která se čas od času zachvěla, nabrala sílu a vybouchla hlasitým, bujarým vyzváněním zvonů.

Radost! Jak vyprávět o radosti? Jak popsat obyvatele Omelas?

Abyste věděli, nebyli to žádní prostáčci, i když byli šťastní. Potíž je v tom, že my již málo vyjadřujeme radost. Všechny úsměvy vyšly z módy. Po takovém výčtu má člověk sklon dělat jisté závěry. Po takovém výčtu se člověk mimoděk dívá po králi usazeném na nádherném oři a obklopeném šlechetnými rytíři, nebo ve zlatých nosítkách neseném svalnatými otroky.

Ale v Omelas král nebyl. Nepoužívali meče a nedrželi otroky. Nebyli to barbaři. Neznám pravidla a zákony jejich společnosti, ale tuším, že jich bylo překvapivě málo. Stejně jako si vystačili bez monarchie a otroctví, vystačili si také bez burzy, reklam, tajné policie a atomové bomby. Přesto opakují, že to nebyli žádní prostáčci, žádní laskaví pastýři, šlechetní divoši, dobromyslní utopisté. Nebyli o nic méně komplikovaní než my. Potíž je v tom, že my máme zlozvyk, podporovaný dogmatiky a vysoce kultivovanými intelektuály, považovat štěstí za něco hloupého. Pouze bolest je intelektuální, pouze zlo je zajímavé. V tom je umělcova zrada: v odmítnutí přiznat banalitu zla a strašlivou nudu bolesti. Když jim to nemůžete nandat, přidejte se k nim. Jestli to bolí, zopakujte to. Ale chválit zoufalství znamená zavrhnout radost, vzít za své násilí znamená ztratit všechno ostatní. My se tak tak držíme; nedokážeme již popsat šťastného člověka ani oslavit radost. Jak vám mám potom vyprávět o lidech z Omelas? Nebyly to naivní a šťastné děti – i když jejich děti šťastné byly. Byli to zralí, inteligentní, vášniví lidé, kteří nežili uboze. Hic, zázrak! Ale kéž bych je uměla popsat lip. Kéž bych vás dokázala přesvědčit. Omelas zní v mém podání jako město z pohádky, za devatero horami a devatero řekami, v čase bylo nebylo. Možná by bylo lepší, kdybyste si je představili, jak sami chcete; samozřejmě za předpokladu, že to vezmete za správný konec, protože určitě se nezavděčím každému. Co například s technikou? Já myslím, že by tam neměli žádná auta v ulicích a helikoptéry nad nimi: vyplývá to ze skutečnosti, že obyvatelé Omelas jsou šťastní lidé.

Štěstí je založeno na spravedlivém rozlišování, co je nutné, co není ani nutné ani ničivé a co je ničivé. Z té prostřední kategorie – kategorie nikoliv nutného, ale neničivého, kategorie pohodlí, luxusu, bohatství atakdále – by však klidně mohli mít ústřední vytápění, metro, myčky na nádobí a všemožné zázračné vynálezy, které my ještě neznáme, například létající svítidla, energii, která nepotřebuje palivo nebo lék na rýmu.

Anebo nemuseli mít nic: je to jedno. Záleží na vás. Já si představuji, že lidé z okolních měst na pobřeží se v posledních dnech před slavností sjíždějí do Omelas velice rychlými vláčky a dvoupatrovými tramvajemi, a že vlakové nádraží v Omelas je dokonce nejhezčí budova ve městě, i když je méně honosná

než velkolepá Farmářská tržnice. Ale i když pomínu vlaky, mám strach, že i tak připadá Omelas některým z vás přesládlé.

Úsměvy, zvony, procesí, koně, pche! Pokud je to tak, přidejte orgie, prosím. Jestli orgie pomůžou, neváhejte. Vyhněme se však chrámům, z nichž vycházejí krásní nazí knězi a kněžky, již zpola v extázi, připravení kopulovat s každým mužem či ženou, osobou milovanou i cizí, jež zatouží po spojení s bohem z masa a kostí – třebaže původně jsem o tom uvažovala. Ale skutečně by bylo lepší nemít v Omelas žádné chrámy – alespoň ne takové, které mají personál. Náboženství ano, duchovenstvo ne. Ti krásní nazí lidé jistě mohou chodit jen tak a nabízet se jako božské šufle k ukojení hladu potřebných a těch, kteří prahnou po těle. Ať se přidávají k procesím. Ať tamburíny zní nad souložemi, ať gongy oslavují velkolepost touhy a (v neposlední řadě) ať děti vzešlé z těchto nádherných rituálů všichni milují a opatrují. Jestli o něčem vím, že to v Omelas chybí, je to vina. Ale co dalšího by tam mělo být? Zpočátku jsem si říkala, že tam nemají drogy, ale to je puritánské. Když se to někomu líbí, ať město prostupuje slabá, neodbytná vůně haže; haže, který zpočátku navozuje nesmírnou lehkost údů a bystrost myslí, po několika hodinách zasněnou malátnost a nakonec nádherné vize, v nichž se zjevují největší mystéria a nejhlubší tajemství vesmíru, ale také neuvěřitelně stimuluje rozkoš při sexu a není návykový. Pro ty, kteří mají skromnější chutě, by tam podle mého názoru nemělo chybět pivo. Co víc, co dalšího patří do radostného města? Určitě pocit vítězství, oslava odvahy. Jenže když jsme se obešli bez duchovenstva, obejdeme se i bez vojáků. Radost prýstící z úspěšného vraždění není ta správná radost; to by nešlo; je hrozná a je nicotná. Bezmezná a velkomyslná radost, šlechtný triumf pocíťovaný nikoli vůči nějakému vnějšímu nepříteli, ale ve spojení s nejlepšími a nejušlechtlejšími dušemi lidí na celém světě a nádhra světového léta: to je to, čím překypují srdce obyvatel Omelas, a vítězství, které slaví, je vítězství života. Myslím si, že těch, kteří budou potřebovat haž, nebude mnoho.

Většina procesí již dorazila na Zelená pole. Z modro-červených stanů s občerstvením se line nádherná vůně vařených pokrmů. Obličejí malých dětí jsou roztomile lepkavé; do vlídných šedivých vousů jednoho muže se zapletlo několik drobtů ze sladkého pečiva. Mládenci a dívky nasedli na koně a začínají se houfovat u startovní čáry závodu. Malá, tlustá, rozesmátá stařena rozdává květiny z koše a vysocí mladí muži si je dávají do zářivých vlasů. Devíti, desetiletý chlapec sedí sám na okraji davu a píská na dřevěnou flétnu. Lidé se zastaví, zaposlouchají se a usmějí se, ale nemluví na něj, protože on ani na okamžik nepřestane hrát a nevidí je, jeho oči se beze zbytku utápějí v sladkém, lehkém kouzlu melodie.

Chlapec dohraje a pomalu nechá ruce s flétnou klesnout.

Jako by to malé soukromé ticho bylo nějaké znamení, náhle se z altánu u startovní čáry ozve trumpeta: velitelská, melancholická, řezavá. Koně se vzpínají na štíhlých nohách a někteří odpovídají ržáním. Mladí jezdci s vážnou tváří hledí koně po šíji, upokojují je a šeptají: „Klid, klid, můj krasavce, má naděje...” Začnou se stavět do řady podél startovní čáry. Davy kolem závodní dráhy jsou jako pole travin a květin ve větru. Svátek léta začal.

Věříte tomu? Berete tu slavnost, město a radost? Ne? Tak já vám s dovolením popíši ještě jednu věc. Ve sklopení pod jednou krásnou veřejnou budovou v Omelas, nebo možná ve sklepě některého prostorného soukromého domu, je místnost. Má jedny zamčené dveře a žádné okno. Troška světla matně proniká dovnitř škvírami mezi prkny, nepřímo z okna opředeného pavučinami někde na druhém konci sklepa. V jednom koutě místnůstky stojí vedle rezivého kbelíku několik mopů se ztuhlými, slepenými, páchnoucími třásněmi. Podlaha je hliněná, na omak trochu vlhká, jak podlaha ve sklepě obvykle bývá. Místnost má na délku zhruba tři kroky a dva na šířku: obyčejný kumbál na smetáky nebo nepoužívaná dílnička.

V místnosti sedí dítě. Může to být chlapeček nebo holčička. Vypadá na šest, ale ve skutečnosti je mu skoro deset. Je slaboduché. Možná se tak už narodilo, možná duševně zakrnělo v důsledku strachu, podvýživy a zanedbání. Rýpe se v nose a čas od času si bezmyšlenkovitě hraje s prsty na nohou nebo genitáliemi. Krčí se v koutě, který je nejdál od kbelíku a dvou mopů. Má z mopů strach, jde z nich na ně hrůza. Dítě zavírá oči, ale ví, že mopy tam stojí pořád, dveře jsou zamčené a nikdo nepřijde. Dveře jsou stále zamčené a nikdo nikdy nepřijde, pouze čas od času – dítě nechápe, co je to čas nebo časový úsek – čas od času dveře strašlivě zarachotí, otevřou se a za nimi se objeví člověk nebo víc lidí. Stane se, že

jeden z nich vejde dovnitř a kopne do dítěte, aby vstalo. Ostatní nikdy nepřijdou blíž, jenom nakukují vyplašenýma, znechucenýma očima dovnitř. Postava rychle doplní misku s jídlem a džbán s vodou a zamkne dveře. Oči zmizí. Lidé u dveří nikdy nemluví, ale dítě, které nežije v kumbálku odjakživa, nýbrž si pamatuje slunce a matčin hlas, občas říká: „Já už budu hodný. Pustíte mě ven, prosím. Já už nebudu zlobit!“

Nikdy nedostane odpověď. Dítě dřív volalo v noci o pomoc a hodně plakalo, ale teď už jenom kňourá „u-íí, u-íí,“ a mluví čím dál míň. Je tak vyhublé, že nemá žádná lýtka; břicho má nafouklé; na den dostává jenom půl misky omaštěné obilné kaše. Je nahý. Zadek a stehna má poseté hnisařícími boláky, jak stále sedí ve svých výkalech.

Všichni vědí, že tam je, všichni obyvatelé Omelas.

Někteří se na ně přišli podívat, jiným stačí vědět, že tam je. Všichni vědí, že tam musí být. Někteří chápou proč, někteří ne, ale všichni chápou, že jejich štěstí, nádhera jejich města, křehkost jejich přátelství, zdraví jejich dětí, moudrost jejich učenců, zručnost jejich řemeslníků a dokonce i hojnost jejich sklizně a vlídné počasí zcela závisejí na bídném utrpení tohoto dítěte.

Dětem se to obvykle vysvětluje mezi osmým a dvanáctým rokem věku, kdy se zdá, že by to mohly pochopit; a většina těch, kteří se na dítě přijdou podívat, jsou mladí lidé, třebaže celkem často přijde i dospělý, nebo se vrátí, aby si dítě prohlédl. Bez ohledu na to, jak dobře jim to bylo vysvětleno, tito mladí diváci jsou z té podívané vždy otřesení a zhnusení. Cítí odpor, o němž si mysleli, že jsou nad něj povzneseni. Navzdory všem vysvětlením cítí hněv, pobouření, nemohoucnost. Chtěli by pro dítě něco udělat. Ale nemohou udělat nic. Kdyby dítě vyvedli z toho odporného místa na slunce, kdyby je vykoupali, nakrmili a dopřáli mu pohodlí, bylo by to samozřejmě hezké; jenže pokud by to udělali, ještě v ten den a v tu hodinu by bohatství, krása a veselost Omelas uvadly a zanikly. Tak zní podmínky. Vyměnit veškerou příjemnost a krásu jednoho každého života v Omelas za to jediné, malé vylepšení: zahodit štěstí tisíců za šanci dát štěstí jednomu – to by samozřejmě vpustilo do zdí vinu.

Podmínky jsou přísné a absolutní: na dítě se dokonce ani nesmí vlídně mluvit.

Mladí lidé, kteří dítě viděli a byli postaveni před ten strašlivý paradox, často odcházejí domů s pláčem nebo naopak vzteklí, ale bez slz. Možná o tom přemýšlejí týdny nebo roky. Ale jak plyne čas, začnou si uvědomovat, že i kdyby dítě mohlo být puštěno ven, svoboda by mu mnoho dobrého nepřinesla: jistě, trochu neurčitěho pohodlí v podobě tepla a jídla, ale jen o málo víc. Je příliš zakrnělé a hloupé, než aby mohlo poznat opravdovou radost. Příliš dlouho se bálo, než aby se někdy mohlo zbavit strachu. Jeho návyky jsou příliš neotesané, než aby dokázalo reagovat na to, jak se k němu lidé chovají. Ano, po tak dlouhé době by pravděpodobně bylo nešťastné, kdyby kolem sebe nemělo stěny, které je chrání, kdyby jeho oči nebyly ve tmě a kdyby nesedělo ve svých výkalech. Slzy, které prolíjí nad tou hořkou nespravedlností, jim oschnou, když začnou chápat a přijímat strašlivou spravedlnost reality. Přesto jsou právě jejich slzy a hněv, snaha o velkorysost a smíření se svou bezmocností možná tím, co je pravým zdrojem nádhery jejich životů. Jejich štěstí není prázdné a neodpovědné. Vědí, co je to soucit. Právě existence dítěte a vědomí jeho existence jsou klíčem ke vznešenosti jejich architektury, dojmavosti jejich hudby a hloubce jejich vědeckého poznání. Díky jemu jsou tak laskaví k dětem. Vědí, že kdyby to nešťastné neposmrkávalo ve tmě, malý hráč na flétnu by nemohl vyluzovat veselou hudbu, zatímco se mladí, krásní jezdci řadí k závodu v slunečních paprscích prvního letního rána.

Teď už věříte, že existují? Jsou věrohodnější? Ale musím vám říct ještě jednu věc, a ta je naprosto neuvěřitelná.

Občas se stane, že některá mladá dívka nebo chlapec po spatření dítěte nejdou domů vyplakat se nebo se vyvztekat; vlastně vůbec nejdou domů. Stává se také, že i mnohem starší muž nebo žena na den dva zmlknou a potom opustí domov. Tito lidé vyjdou na ulici a jdou po ní dál a dál. Jdou pořád, až nechají město Omelas s jeho nádhernými branami za zády. Jdou dál přes pole, která k městu patří. Každý jde sám, mladík nebo dívka, muž nebo žena. Padne noc. Poutník musí procházet ulicemi vesnic, mezi domy, jejichž okna žlutě září, a znovu do tmy polí. Každý jde sám na západ nebo na sever, směrem k horám. Jdou dál. Opouštějí Omelas, odcházejí do tmy a nevracejí se. Místo, kam jdou, si většina z nás

umí představit ještě hůř nežli město štěstí. Já je nedokáži popsat vůbec. Možná ani neexistuje. Přesto se zdá, že oni vědí, kam jdou, ti, kteří odcházejí z Omelas.

Ursula K. Le Guin
Ti, kteří odcházejí z Omelas
2003

O. S. Card., Mistrovské kusy (Laser 2003), ISBN 80-7193-160-8
Přeložil Petr Kotrle, původní text r. 1973

anarchistickaknihovna.org